

ДИСКУСИЈА

ПОВОДОМ ПРИМЈЕДБИ ЧЕДОМИРА М. ЛУЧИЋА НА МОЈ ЧЛАНАК „КА РАСВЈЕТЉАВАЊУ НЕКИХ ДЕТАЉА ИЗ ЖИВОТА ПРЕДАКА ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ ЗА ВРИЈЕМЕ БОРАВКА ИСПОД ПЛАНИНЕ ЊЕГОША”

У „Историјским записима” број 3-4/89. објавио сам чланак под горњим насловом, с намјером да скренем пажњу стручњацима тог временског периода да се позабаве изучавањем поријекла и живота предака Петровић Његош, пошто се већина оријентисала на каснија збивања, избјегавајући ранији, неизучени и грађом сиромашнији период. У чланку сам већи број питања намјерно истакао ради потпунијег изучавања, имајући у виду да је проблем само начет, на шта упућује и наслов „Ка расвјетљавању. . .”, а не да је проблем изучен на основу чега би слиједио други наслов који би вјероватно гласио „Живот предака. . . Све остало обухваћено чланком (нешто више од једне странице) има другоразредни значај, с намјером да коликогод допринесе разјашњавању основног питања, без било какве друге намјере.

И умјесто очекиваног доприноса у погледу расвјетљавања назначених и других питања из односног периода, Чедомир М. Лучић својим примједбама, којим ни најмање није допринио расвјетљавању основног питања (живот предака Петровић-Његош испод планине Његоша), већ је надуго и нашироко ударио по периферним питањима која су се збивала преко триста година касније чиме је непотребно пажњу скренуо у сасвим другом павцу, иако ни тамо није нешто значајније допринио. Зато сам принуђен да се држим његова текста и, ради истине, дам неопходна објашњења с настојањем да избјегнем тон и начин изражавања каквим се служио мој критичар.

Чедомир Лучић с правом критикује преопширан уводни дио мог текста, али се заборавља и расправу отпочиње изношењем детаља о митрополиту Петру I Петровићу, наводећи, између осталог, и колико је година протекло између појединих датума (иако није добро израчунао), мада то нема никакве везе са

назначеним питањем. И ако је уважени Лучић добар познавалац живота и дјела митрополита Петра Првог, своје знање о њему требало је изложити негдје друго, а овдје да пажњу усмјери на живот и рад његових предака, како је и насловљено. Но, побимо редом. Несхватљиво је да критичар пренебрегава доказе материјалне културе у вези с којима иронично примјећује, „опет је оптерећен премјерањем разних омебина и развалина, без иједног опишљивог новог доказа“¹, као да су докази о постојању кућа, вода, цркве, гробља, катуна и слично у Мужевицама без икаквог значаја. Лучић би био у праву ако би доказао, он или неко други, да наведени остаци материјалне културе нијесу припадали прецима Петровић-Његош, већ неком другом. Повезано с овим, морам нагласити да сам сва ова „премјерања“, а и чланак уопште, радио по наговору академика Јевта Миловића, који ме је својом благородном нарави просто присилио да се прихватим тога,² да би ме Чедомир Лучић оптужио да „заобилазим“ како Душана Вуксана тако и академика Јевта Миловића³.

А сада да погледамо шта је стварно Чедомир Лучић допринио расвјетљавању живота предака Петровић-Његош за вријеме њихова боравка испод планине Његош, пошто се од критичара очекује да аргументовано одобри или оспори изложено и рад у случају оспоравања обогати новим чињеницама. Сав допринос, изузев њему својственог омаловажавања, састоји се у томе што је са чуђењем прокоментарисао израз „чопор“, који се рјеђе чује и зна се на шта се односи, а који се могао избјећи, и што је намјерно реченицу „Код народа је познато да су преци Петровића користили двоколице“⁴ замијенио другим „Чак др Миљанић зна да су преци Петровића користили двоколице. . .“⁵, што није исто и од њега коректно. Можда се допринос састоји у сазнању да су и коњи могли вући двоколице, што није стајало у мом тексту, а што је допунио Лучић. А у погледу препоруке да прочитам Лучићеву књигу „Кучи“, хвала му, и нека зна да ја нијесам измишљао већ писао оно што је предање оставило.

То је, углавном, све што је Чедомир Лучић допринио расвјетљавању основног питања (изузев питања о постојању војводе Његоша, о коме ће касније бити више ријечи), мада је био врло издашан при обради (у односу на ову тему) споредних питања која нијесу заслуживала неки већи коментар.

¹ „Историјски записи“ (у даљем тексту: „Записи“), број 3—4/90, стр. 149.

² Мјесеца јуна 1989. године у Академији сам разговарао с академиком Јевтом Миловићем. Послије упознавања и краћег разговора, академик ме подсетио да су у Мужевицама живјели преци Петровића, желећи да сазна шта ја знам о томе. Кроз разговор сам изнио оно што сам тада знао, чиме је он био врло задовољан. Замолио ме да то напишем за њега.

³ „Записи“, 3—4/90, стр. 150.

⁴ „Записи“, 3—4/89, стр. 25.

⁵ „Записи“, 3—4/90, стр. 151.

Но да погледамо о чему се ради! Чедомир Лучић ми неопростиво замјера што сам цитирао из „Љетописа братства Миљанића“ да су бањски изасланици 1826. били на Цетињу, којом приликом је владика Петар I „Василија Баховића именовао за војводу а Рада Миљанића за сердара Бањског“⁶, служећи се као и у већем дијелу приказа неодмјереним изразима. У заиста великој срцби, уважени Лучић није примијетио да је име Василија Баховића при штампању зимијењено са Василије Баховић, јер то, како изгледа, за њега и није било од значаја. Важно је да он држи тираде, омаловажава појединце и њихов допринос, даје упутства, изриче пресуде и чак изражава моћ да некога прогласи славним и слично. Да ли и у тој мјери за све то има довољно оправдања — показаће наредни редови.

За оно што сам писао у вези са збивањима на Цетињу позвао сам се заиста на „Љетопис братства Миљанића“, који ми је тренутно био при руци, мада сам се раније, као и аутори Љетописа, служио књигом Марка Вујачића, која је објављена скоро двадесет година прије Љетописа⁷. У књизи је Марко Вујачић написао шта је, послије дугих убјеђивања и расправа, са крстом и уздигнутим рукама к небу, изговорио владика Петар I:

„Излијевам божји благослов на тебе, Василије, на твоје друштво и на цијело племе бањско, те да од сада престанете бити турска раја. Будите тврди и сигурни као стржева греда у кућном шљемену, и нека и остала поробљена браћа нађу код вас уточиште и прибјежиште. Нека међу вама Бањанима љубав и слога буду као међу правом браћом! — Васиљу, досад си јуначки водио чете и племе бањско, као његов првак, а одсад га води, у име Црне Горе, као војвода. А ти, Раде Миљанићу, прими сердарство — оно ти припада због твојих заслуга за своје племе. . .⁸

Прихватио сам наведене податке без провјеравања, сматрајући да је то урадио аутор књиге. Поред тога, опште прилике које су владале у Херцеговини од почетка деветнаестог вијека нијесу остављале ни најмање мјеста за сумње. Зато изнемађује Лучићево резонување у вези са понашањем владике Петра I, те ћемо се прво задржати на томе: „Он је до краја прорачунат па не жели да се његово залагање за спас тог становништва изроди у још горе стање. Зато му, пакљиво састављена писма и посланице, имају за циљ мир и неизазов. . . По др Миљанићу, мало па да Петра Првог схватимо као каквог бунцију или (најблаже речено) инспиратора побуна“⁹. Послије оваких ријечи, заиста сам принуђен читаоце подсјетити на низ догађаја везаних за владику Петра Првог: зар славне побједе на

⁶ Исто, стр. 149.

⁷ *Знаменити црногорски јунаци*, Цетиње 1951. године.

⁸ Марко Вујачић, *Знаменити црногорски и херцеговачки јунаци*, књ. I, Титоград 1990, стр. 327.

⁹ „Записи“, 3—4/90, стр. 150.

Мартинићима и Крусима нијесу везане за име владике Петра I? Зар владика Петар I не води борбе против Француза 1806. и 1807. године по Боки и око Дубровника? Зар Владика 1807. године не командује војском у Херцеговини — око Никшића и Клобука? Зар и 1809. године није с војском напао Турке како би их спријечио да иду против Караџића? Зар владика Петар I 1813. године не ослобађа градове кроз Боку? Зар у вријеме владике Петра I Црна Гора није територијално проширена прво уласком у њен састав Пипера и Бијелопавлића, а касније Мораче и Роваца? Па да ли све ово заиста има за циљ „мир и неизазов“? — сувишно је коментарисати! У прилог томе и сам Лучић, наводећи колико је владика Петар I водио рачуна о односу Црногораца према племенима тадашње Херцеговине, пише: „... прво као добротвор и доброжелитељ, а онда и као визионар будућег коначног ослобођења од туђина и уједињења у шире државне оквире“¹⁰, или нешто даље у истој књизи: „Никад га нијесу напуштале тежње ка ширем повезивању свих словенских народа па у том смислу одржава писмене везе са поробљеним становништвом“.¹¹

Зар у истом духу није прокламација коју је владика Петар I, по заузећа Будве 11. септембра 1813. године, издао: „Ево згода, словински и вазда славни и похвални народе од провинције которске, дубровачке и далматинске, да издоговорно устанемо и прихватимо оружје против разоритеља све Европе, против општег непријатеља. . .“¹² Подсјетимо се и тога да је владика Петар I, 29. октобра исте године, сазвао Скупштину Бокела и Примораца и предложио им да се Приморје и Црна Гора сједине у једну државу.¹³

Да би се избјегао приговор, имајући у виду да се овдје ради о Приморју, те да то није исто што и Херцеговина, и да није у питању исти непријатељ, подсјетићу на Посланицу коју је 20. маја 1820. године владика Петар I доставио „Чеснијема свештеницима и свијема главарима од Грахова, Бањанах и Рудинаханах“, у којој између осталог пише: „... сада је дошло од самога Бога послано вријеме, да се хришћански род избави од тешке невоље и жестокога синцира и јарма турскога. Али се хоће слога и послушаније, да сваки призове Бога на помоћ и да устане за своју вјеру и своју слободу с оружјем у руке, а навлаштито ви и остали, који сте изван турскога синцира“.¹⁴

Па шта се на крају изложенога може рећи за владика Петра I у погледу Херцеговине? Одговор је једноставан — владика Петар I Петровић Његош није ни „бундија“ ни „инспиратор

¹⁰ Чедомир М. Лучић, *Моћ и ријеч Петра I*, НИО „УР“, Никшић 1987, стр. 74.

¹¹ Исто, стр. 137.

¹² Душан Д. Вуксан, *Петар I Петровић Његош и његово доба*, „Народна књига“, Цетиње 1951, стр. 209.

¹³ Исто, стр. 211.

¹⁴ Д. Д. Вуксан, *Посланице митрополита црногорског Петра I*, Цетиње 1935, стр. 137.

побуна", на основу бог зна чега то Лучић приписује Миљанићу, већ идејни вођа и организатор народа у Херцеговини и много даље, ради ослобођења од вјековног непријатеља. Па зар о томе не говори и његово писмо достављено 18. августа 1804. године руском цару Александру, у којем га обавјештава о тешком стању у Херцеговини и тражи његово одобрење за акцију у Херцеговини, на основу чије интерпретације Душан Вуксан изводи закључак: „Ако му цар одобри да помогне Херцеговце, он се узда да ће, уз помоћ божју, ослободити Херцеговце”.¹⁵

Овом је сувишан било-какав коментар!

Вратимо се сада бањским главарима и њиховом боравку на Цетињу, јер, је, како изгледа, у томе главни узрок. На Цетињу су, према договору, пошла свега три-четри бањска изасланика, а што је међу њима био и један мој братственик, а не Лучића (премда су Лучићи род са Баћовићима), не би требало да буде узрок да ме колега и племеник из Бањана овако неаргументовано осуди. Зар зато што сам прихватио да је владика Петар I Васиља Баћовића именовоа за војводу, а Рада Миљанића за срдара Бањског? Већ сам раније нагласио да нијесам провјеравао објављени текст из разлога што сам вјеровао аутору, што су прилике биле наклоњене томе, што је наведене становништво признавало и ословљавало тим звањима и што су њихови наследици (код Баћовића) Јован, Максим и Симо били војводе, а код Миљанића — Ђоко, звани Бањанин, Гишан и Марко срдари у племену. Можда ће се испоставити да ни неком од наведених није припадало односно звање, али је са таквим звањем признаван код народа. То што се Чедомир Лучић чуђи одакле у Херцеговини у то вријеме војводе, када је Херцеговина под Турцима, и када су војводе могле настати, наравно на турском терену, „само као устаничке, у случајевима општих побуна и одметања од Турака”¹⁶ — то је његова ствар! Требало је мало више погледати шта се у овим крајевима Херцеговине збивало у том периоду, па би чуђење ишчезло само по себи. Шта су радили Бањани у вријеме наступања руске војске 1807. године довољно говори увјерење Санковског, на чији се извјештај (наравно, када се говори о другим питањима) Лучић свесрдно позива: „При наступању руске војске на села Грахово, Бањане и Рудине сви становници једнодушно присојединили су се под царски барјак и нијесу се само одликовали усрдијем и приврженошћу цару, но су и за све вријеме војних операција против непријатеља дјејствовали с одлучном храброшћу и неустрашивошћу”.¹⁷ Знатно касније, тачније 20. маја 1817. године, гувернадур Вуко Радоњић у свом писму грофу Неселроду, између осталог, пише и следеће: „Осим тога од времена бо-

¹⁵ Д. Д. Вуксан, *Петар I и његово доба* (наведено), с. 97.

¹⁶ „Записи”, 3—4/90, стр. 150.

¹⁷ „Записи”, књ. XX, новембар 1938, стр. 266.

равка овдје г. Санковскога окрузи Бањани, Грахово, Дробњаџи, Пипери и Никшићка Жупа збацили су турски јарам и отуда се признавају Црногорцима".¹⁸ Зар то исто не каже и владика Петар I у раније цитираној Посланици од 20. маја 1820. године, гдје стоји: „а навлаштито ви и остали, који сте изван турскога синџира".¹⁹ Слично се може видјети и у владичином писму Јеремију Гагићу од 29. августа 1830. године када се жали на Мухамеда бега Сулејманпаше, који је, како у писму стоји, „разурио сиротињу дробњачку, пак и Граховљане хоћаше разурит, но како су Граховљани и Бањани близу границе наше, тако се досле уклањао, бојећи се Црногорацах".²⁰

Зашто да Турци дирају Бањане када су они бар, како би се могло закључити из онога што Лучић пише, мирни и послушни, а њихови кнезови (истина, он мисли на кнезове уопште, али се у мом чланку говори само о наведеним кнезовима у Бањанима) вјерне турске слуге који гарантују за безбједност и помажу да се лакше убирају порези.²¹

На основу цитираних докумената (иако су узети само неки) поуздано се може закључити да су Бањани, и не само они, кроз читав деветнаести вијек (све до припајања Црној Гори) били бунтовно племе и више су признавали црногорску него турску власт. Зато и прикупљени новац бањски кнезови, по одлуци народа, нијесу однијели у Мостар, већ на Цетиње. На Цетиње нијесу пошли ради шетње и харчења новца, већ да се договарају, а с ким би друго него с најумнијим Црногорцем, владиком Петром I Петовићем-Његошем, за којег и сам Лучић каже: „неослободени народ држао му је до ријечи више него ма којег претходника или сједбеника".²²

Сувишно је наглашавати да звања добијена на Цетињу, без обзира од кога, Турци нијесу признавали већ су непослушне кнезове смјењивали, мада се зна да је и владика Петар II тражио да баш они (Васиљ Баћовић и Раде Миљанић) буду главари у Бањанима.²³ Није на одмет рећи да су се бањски главари, нарочито од боравка на Цетињу, тешка срца мирили са Турцима па и у данима када је између Црне Горе и Турске владао мир, да су са њима имали више сукоба и да је касније исти Раде Миљанић са дружином побио турске зулумћаре (Мурата Борчанина са пратњом) приликом њихова доласка у Бањане ради сакупљања харача, те да их је главом платио када је по налогу владике Петра I Петровића-Његоша ишао у Мостар „ради договора о умирењу народа на крајини".²⁴

¹⁸ Д. Д. Вуксан, *Петар I и његово доба* (наведено), с 281.

¹⁹ Наведено под бројем 14.

²⁰ „Записи“, год. IX, књ. XVI, децембар 1936, стр. 355.

²¹ „Записи“, 3—4/90, стр. 150.

²² Чedomир М. Лучић *Мој и ријеч...* (наведено), стр. 102.

²³ Петар II Петровић-Његош, *Писма II*, књ. 8 (писмо 485), „Просвета“, Београд 1953. године.

²⁴ Петар II Петровић-Његош, *Писма III*, књ. 9 (писма број 94. 95 и 124), „Просвета“ Београд 1955. године.

И по питању постојања војводе Његоша Лучић је, позивајући се на Душана Вуксана, врло категоричан у тврђењу да је војвода Његош историјска личност, омаловажавајући сва супротна мишљења. Мени је нарочито замјерено што сам изразио сумњу у постојање војводе Његоша, а да сам „мало поприје друге олако производио и у то звање”. (?!)²⁵ И поред најбоље воље, нијесам могао пронаћи поуздан докуменат на основу којег бих закључио да је постојао војвода Његош, премда би требало да о легендарном војводи Његошу постоје бројни помени, поготово у историји и народној пјесми. А што се тиче својих братственика и саплеменика, нити сам им што додао ни одузео, већ их третирао онако како су прихватили њихови савременици. Тачно је да Душан Вуксан у „Споменици” помиње војводу односно кнеза Његоша као родоначелника, али треба знати да се Вуксану, и поред великих заслуга на сакупљању и објављивању многобројних докумената, каткада може приговорити на непрецизности и површности при њиховој обради. Поред тога, и сам Вуксан признаје да није сигуран у табlici коју је саставио: „Ја се надам да ће се ова генеалогска таблица моћи још много допунити, кад се претресу сви црногорски архиви, особито из старијег доба”.²⁶ Па и писмо митрополита Василија у вези постојања војводе Његоша, на које се Вуксан позива, није најпоузданије када се има у виду с каквим је циљем митрополит Василије писао Историју, па сходно томе и наведено писмо.

Но, постоје и други истраживачи који су се бавили проучавањем ове породице, који и поред настојања нијесу пронашли ову, могло би се рећи, загонетну личност. Према Ердељановићу постојали су: Херак — његов син (непозната имена), Шћепан — Хераков унук, Лука — Хераков праунук, Шћепан — Петар Шћепанов — Петров син (име му није познато) — Шћепац — „калуђер Петар” — Шћепац Калуђеров — Дамјан Шћепанов — Марко Дамјанов — Стијепо Марков — Станко Стијепов — Мирко Станков, — краљ Никола — Данило (син краља Николе).²⁷ Из наведеног се види да Ердељановић не помиње војводу Његоша, изузев ако се он не налази иза једног од два непозната имена, што би у сваком случају био апсурд. По том питању Ристо Ковијанић је категоричан тврдећи да војвода Његош није постојао, већ да је измишљен како би се издвојила владајућа кућа Петровића од осталих братственика који потичу од Херака и Рајича.²⁸ При праћењу овог огранка, Кови-

²⁵ „Записи“, 3—4/90, стр. 151.

²⁶ *Споменица Петра II Петровића-Његоша*, уредио Душан Вуксан Цетиње 1926. године, стр. 187.

²⁷ Др Јован Ердељановић, *Стара Црна Гора*, Београд 1978, стр. 432.

²⁸ Ристо Ковијанић, *Помени црногорских племена у которским споменицима*, књ. I, Цетиње 1963, стр. 52.

јанић појединачно наводи и временски период у којем је који од њих живио: Богута (око 1340) — Ђурађ Богutowић (око 1370) — Херак Ђурђевић (око 1400) — Херак Хераковић (око 1440) — Стијепо Хераковић (око 1480) — Лука (око 1500) — Стјепан калуђер (око 1540) — Петар Калуђеров (око 1570) — Стијепо Петра Калуђерова (око 1600) — Петар калуђер (око 1640) — Шћепан (Стијепо Калуђеров, око 1680) — Дамјан (брат владике Данила, око 1720) — Марко (око 1750) — Томо (брат владике Петра I, око 1970) — владика Раде, Петар II Петовић Његош (око 1830).²⁹ Уз то, Ковијанић на основу архивске грађе убједљиво образлаже своје тврдње изношењем детаља и навођењем појединаца за којима се повео Душан Вуксан радећи на овом питању.

Полизећи од већ изложеног, и даље остајем у убјеђењу да није постојао војвода односно кнез Његош, већ да је стварно измишљен од стране појединаца како би се још јаче истакла ова, и без војводе Његоша, славана породица.

Несхватљиво је зашто Лучић и по другим питањима наставља да дијелењим лекција и изношењем нечега што не стоји: „Бањани су старији од Дробњака и никад нијесу били дробњачки”.³⁰ Ја у раду нијесам ни писао, нити ме интересовало ко се први помиње — Бањани или Дробњаци. Али, када ме Лучић упозорава да то „макар за убудуће морам знати”, онда је боље да то благовремено расправимо. Лучић се позива на К. Јиречекa наводећи да се Бањани први пут помињу 1319, а Дробњаци 1354. године. Овим свакако проблем није разријешен, јер Јиречек помињући наведену годину говори о Дробњацима на Дурмитору, наиме када су Дебижив, Богоје и Хран, унуци Дробњакови, подигли цркву у Ваганешу.³¹ Др Владимир Ђоровић у својој Хисторији Босне наводи да се у једном дубровачком документу помиње име Братиње Дробњака још из 1285. године.³² Такође др Гавро Шкриванић узима 1285. годину као годину када се први пут помиње племе Дробњаци,³³ што прихвата и Ристо Ковијанић у својим радовима.³⁴ Како наведена мишљења нијесу усамљена, то је бар за сада извјесно које је племе старије.

Посебно је питање да ли су се називи Дробњаци и Бањани првобитно односили на братства (Дробњак и Бањанин), којима су одговарајућа лица припадала или и на територије које су братства насељавала, што и није предмет ове расправе.

²⁹ Исто, стр. 53.

³⁰ „Записи”, 3—4/90, стр. 153.

³¹ Константин Јиречек, *Историја Срба*, књига II, Београд 1978. године, стр. 45.

³² Др Владимир Ђоровић, *Хисторија Босне*, Београд 1940. године, стр. 108.

³³ Др Гавро А. Шкриванић, *Именик географских назива средњовјековне Зете*, Историјски институт НР Црне Горе, Титоград 1959, стр. 30.

³⁴ Ристо Ковијанић, *Помени црногорских племена у которским споменицама*, књ. II, Титоград 1974. стр. 171.

Такође нијесам писао да су Бањани били дробњачки, већ да су Дробњаци држали само источни дио данашњих Бањана, што, поред осталог, потврђују и бројни топоними са односног подручја (Дробњачка мећа, Дробњачки градац, Кавециха градац, Церовица, Ђурђев До и други).

И што шта друго, чиме се у овом приказу бави Лучић (пашалност знатног броја оцјена, а затим: да Миљанић има имање у Мужевицама, што није тачно; да би и Миљанић могао себи да приушти додатак Његош, с обзиром да живи испод исте планине?! питање синдрома; протежирање племићког у Бањанина и којешта друго), нема везе са науком, на коју се управо позива, чиме изазива чуђење — како је све то у таквом виду нашло мјеста на страницама овог заиста цијењеног часописа, уколико није због тога што Лучић ради у установи која издаје часопис.

Имајући у виду цјелокупан приказ, ниво изражавања у њему, личне увреде, зловне намјере и слично, за мене је, о овом питању, било каква даља полемика завршена. И на крају, сјетих се изреке Марка Миљанова: „Јунаштво је бранити себе од другога, а чојство бранити другога од себе” и помислих — ах, кад би се тако поступало!

Војислав Миљанић